

KISCŐSZ

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	3
2. Kiscsősz bemutatása	5
<i>A település története, általános településkép, településkarakter</i>	
3. Örökségünk	7
<i>A településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők</i>	
4. Építészeti útmutató	11
<i>Magasság</i>	
<i>Tetőhajlásszög</i>	
<i>Tetőforma</i>	
<i>Telepítés</i>	
<i>Színek</i>	
<i>Terepalakítás</i>	
<i>Kerítések</i>	
<i>Erkélyek, tornácok</i>	
<i>Ajtók, ablakok</i>	
<i>Homlokzatképzésre</i>	
5. Mai példák	23
6. Utcák, terek	25
7. Hirdetések, reklámtáblák	26
8. Impresszum	27

BEVEZETÉS

1

Nagy örömünkre szolgált, hogy elkészíthettük Kiscsősz településképi arculati kézikönyvét. Célunk, hogy megismertessük az olvasóval a település történelmét, természeti-, és épített értékeit. A kézikönyv mind a helyi lakosok, mind a település iránt érdeklődők számára hasznos információkat tartalmaz. Fő célunk a község bemutatásán túl, hogy részletesen, szakmai szempontokat követve mutassuk be a település építészetét. A Kiscsőszre jellemző építészeti vonásokat összegyűjtve, azokat alapul véve alkottuk meg ajánlásainkat. A kézikönyv támpont lehet egy-egy lakóház felújításakor, vagy akár egy új épület építésekor.

A kiadvány közérthető leíró részei mellett, a településen készült fényképek, illetve ábrák színesítik a dokumentumot. A javasolt megoldások mellett, feltüntettük a kifejezetten kerülendőket is. Egy rosszul megválasztott kivitelezési forma nagyban rontja az utcaképet, ezzel a településképet. Ellenben az arculathoz illeszkedő megoldások alkalmazása, vagy akár egy rendezett előkert is javítja az összképet. Fontos leszögezni, hogy jelen kézikönyv nem tekinthető lezártnak, hanem egy folyamatosan bővülő, szemléletformáló szándékkal elkészített kiadvány. A dokumentum a jövőben nyitott marad az innovatív megoldásokra, azok hagyományos építészetéhez illeszkedő alkalmazására.

Reméljük, hogy ajánlásainkat hasznosnak találja a lakosság, azokat a gyakorlatban is alkalmazni tudja, hiszen a közösen alkotott szabályaink betartása előmozdítja a település fejlődését.

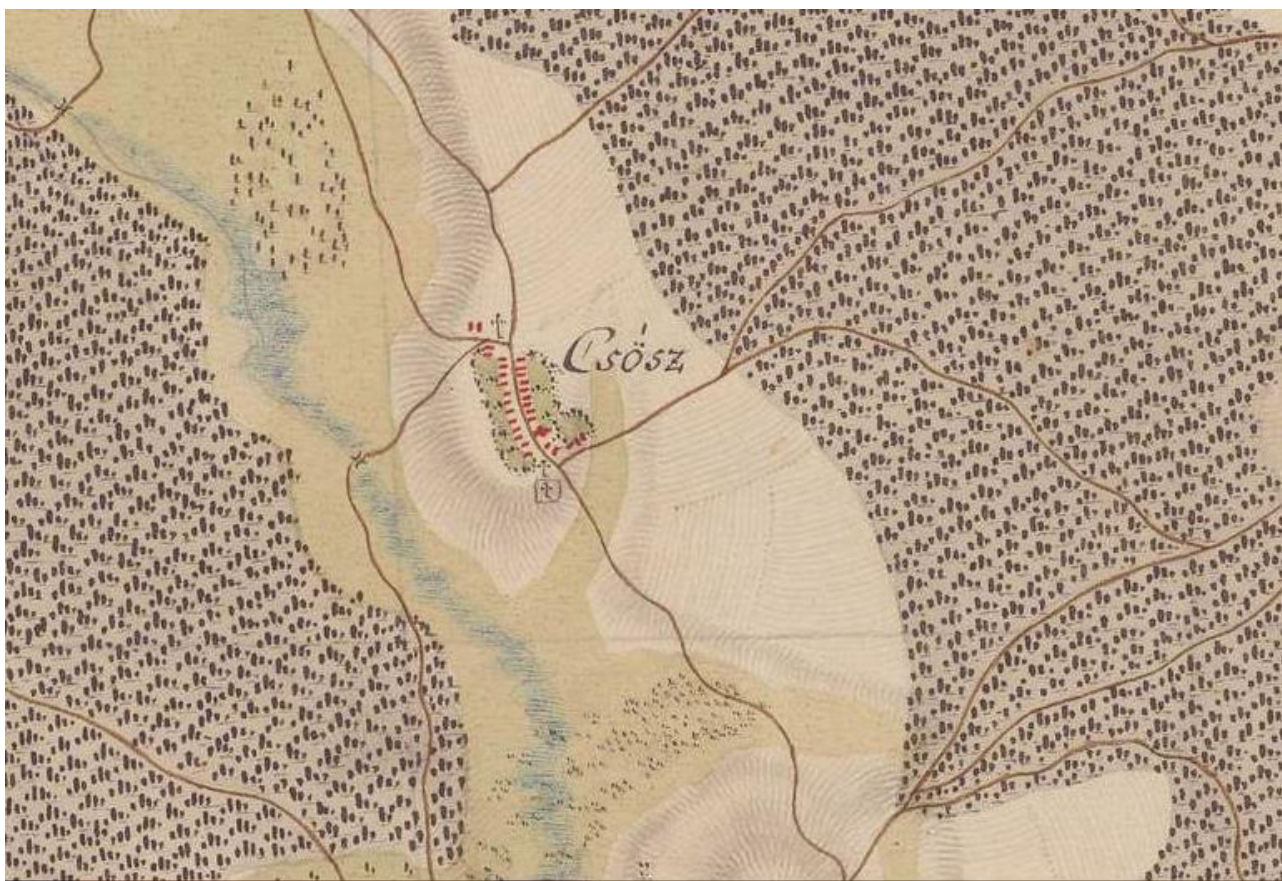

KISCSŐSZ BEMUTATÁSA

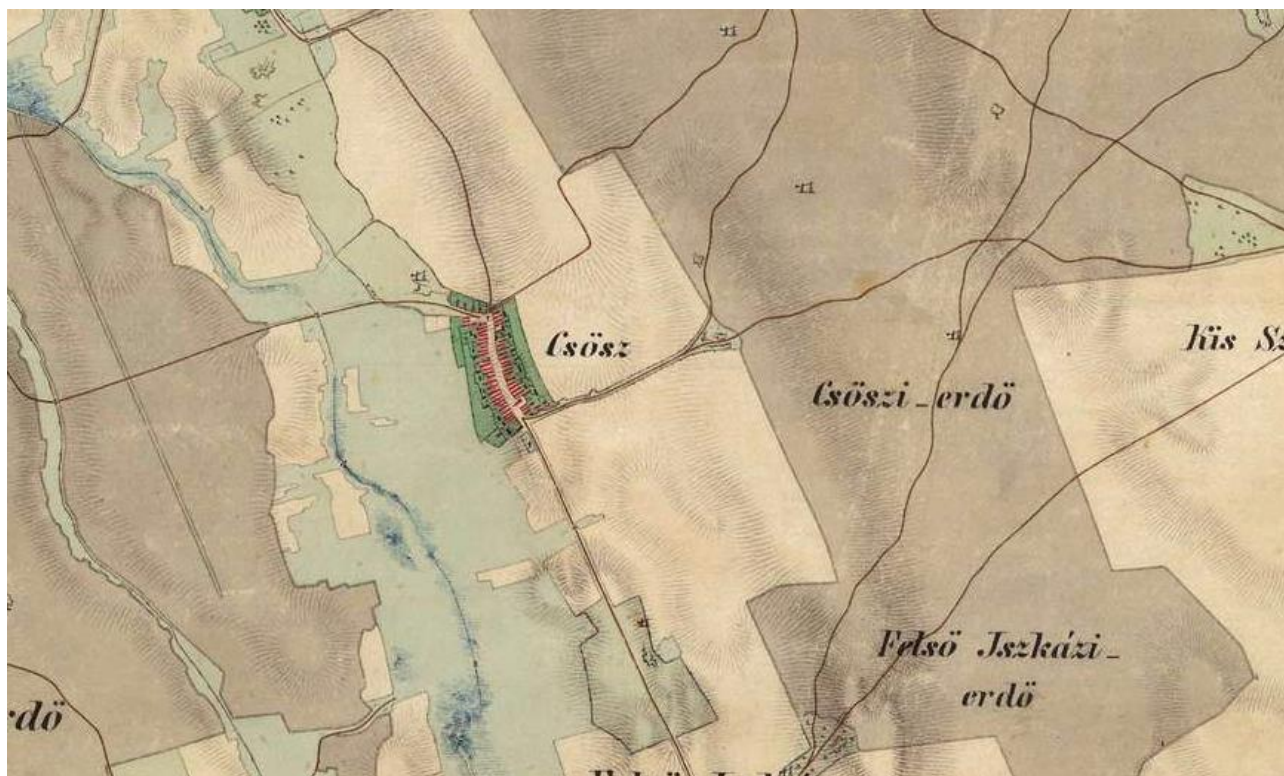
2

Kiscsősz Veszprém megyében, a Devecseri járásban található. A települést kisebb falvak veszik körül, északról szomszédja Csögle, délről Iszkáz határolja. Korábban jóval nagyobb lakosságszámmal rendelkezett a község, az 1950-es években 530-an éltek itt, a 2015-ös adatok alapján teljes lakónépessége 111 fő, ezzel a Somló térség egyik legkisebb falva.

Történelme igen nagy múltra tekint vissza, már a XIII. században említik iratok. Egész pontosan 1212-ből származik első írásos emléke, akkor Csősz néven találjuk. A király adományaként került 1426-ban a somlóvásárhelyi apácák tulajdonába. A török megszállás Kiscsőszet sem kímélte, a török csapatok 1559-ben és 1596-ban is elpusztították. A XVII. században az óbudai klarisszákhöz tartozott, majd a XVIII. század végére lett kamarai birtok. A lakosság megélhetését ettől kezdve nagyrészt a szőlőművelés jelenti.

1. térkép Az első katonai felmérés (1763-1787)

2. térkép A második katonai felmérés (1806-1869)

A rendszeresen jelentkező Pajtafesztivál népzenei koncertekkel, néptáncsal, a néphagyományok felélesztésével indította be a település kulturális virágzását. A program a magyar népzenei és néptáncélet jeles képviselőit vonzza a faluba. A házak kertjében, díófa alatt, pajta előtt kialakított helyszíneken táncműsorok, koncertek várják a közönséget. Régizenei előadás a falu templomában, táncműsorok a kultúrház udvarán, esti táncházak a kocsmá előtti téren. A gyermekek népi játékokat készíthetnek, a felnőttek a kondérok mellett bizonyíthatják, hogy ismerik a hagyományos ételek elkészítésének fortélyait.

A község és környékének lakói, valamint a helyi vállalkozások összekapcsolódásával hagyománnyá váltak az egész évet lefedő programsorozatok a faluban. A vallási és munkaünnepeket követő rendezvények (Imre napi búcsú, karácsonyi regölés, farsang, Húsvét, stb.) a nyári időszakban tánctáborok, gyermek- és ifjúsági továbbképzések, zenetáborok egészítik ki. A rendezvények már nem csak országszerte ismertek. Egyre gyakoribb a külföldi érdeklődő is

ÖRÖKSÉGÜNK

3

Veszprém megye építészeti örökségére jellemző, hogy a megye falvainak többsége eredetileg csak néhány utcával rendelkezett. A néhány utcás, kis települések többnyire fésűs beépítéssel rendelkeznek. A nagyobb városok esetében a halmazszerű beépítés is megfigyelhető. A megye műemléki védelem alatt álló épületekben bővelkedik. A kisebb települések sokasága miatt építészeti örökségben gazdagnak számít, hiszen a falvak jelentős részében a településszerkezet még idézi az évszázados szokásrendet. A települések mindegyikében találunk templomot, imaházat, vagy egy kisebb haranglábat. A vallás fontossága tükröződik a falvak építményein. Ugyanakkor a községek eltérő karaktere is megfigyelhető. Kijelenthetjük, hogy nincs két egyforma falu, minden falu, táji, építészeti és lakosainak viselkedésformáival egyenként is kifejezett egyéniség. A térségben is, mint az ország bármely részében a faépítkezés igen elterjedt volt. Az így készült lakóházak a XVIII. században még mindenütt jelen voltak. A fogyatkozó erdőterületek, a szabályozások miatt viszont egyre inkább háttérbe szorultak.

A megyében, illetve Kiscsőszön is a vertfal, vályog, későbbiekben a téglavált uralkodóvá az építészetben. A magasabb, hegyvidéki területeken viszont csak később hagyták el a fával való építkezést. Sőt nagy különbségek mutatkoznak a mai Magyarország, Erdély, illetve a Felvidék területei között. A hatalmas erdélyi erdősegek kitűnő faanyaggal látták el a lakosságot, így ott tovább fennmaradt, sőt a mai napig jellemző a faépítkezés, igaz a mai igényeknek megfelelő, modernizált változatban. Kiscsősz hagyományos lakóházai a hosszanti, oldalhatáron álló parasztházak. A szalagtelkeken álló lakóházak igen változatos formában jelennek meg a településen. Építésük a XIX. század végére, illetve a XX. század elejére tehető. A szalagtelken álló épületek az utcára merőlegesen épültek. A nyeregvetésű parasztházak többnyire két ablakkal néznek az utcáfrontra, oromzatuk timpanonos díszítést kapott. Az oromzaton lévő füstlyukakon a szellőzés, illetve a fény bejutása is jól megoldott.

A csonka kontytetővel épült parasztházak is rendelkeznek szerényebb megjelenésű párkányokkal. A háztípusok jellemzően cserépfedéssel rendelkeznek. A lakóházak folytatásaként található a gazdasági épületek, illetve a telek belső végében álltak a valamikori nagyobb istállók, pajták. A melléképületek jelentősége a szocialista kollektivizálás idején nagyban lecsökkent, az akkori önellátó parasztságot az ipar, illetve a termelőszövetkezet irányába terelték, ennek következtében a paraszti porták, illetve későbbiekben néhol a parasztházak is átalakultak. Ez igen hátrányosan érintette a falvak építészeti örökségét. A régi, még megmaradt és jó állapotú parasztházak, az istállók, a pajták, csűrökkel magas építészeti értéket képviselnek. Ezek hagyománytudatos felújítása emeli a településképet, illetve jó helyszíne lehet a családi gazdálkodásnak is.

Épített értékei

A település egyutcás szerkezetet mutat. A községet jó minőségű földek határolják, amely a mezőgazdaság alapfeltétele, ezt kihasználva egy nagyobb gazdasági egység található a termőterületekhez csatlakozva. A község parasztházain túl érdemes megemlíteni a kiemelkedő építészeti alkotásnak számító, műemléki védelem alatt álló Szent Imre templomot.

Szent Imre templom

Az épület a település főutcáján, szabadon álló, középtornyos, háromhajós, polygonális szentélyzáródású, templom. Szentélye és első boltszakasza feltételezhetően középkori eredetű. Az 1672-ben újjáépült egyhajós templomot 1890-ben háromhajóssá bővítették. A belső teljes kifestését Horváth István végezte 1909-ben. Berendezései a XIX-XX. század fordulóján készültek historizáló stílusban. Szentélyéhez észak felől sekrestye kapcsolódik. A középső tengelyt kiemelő kettős falpillérek magasabbak, teljes, tagolt párkány köti őket össze, amelyek bádogfedésűek. A szélső kapuk egyenes záródásúak, a főkapu ívelt. Minden kapuszárny kazettás, újabb kori. A főkapu felett kereszt és szintén félköríves záródású karzatablak húzódik. A torony párkányzat feletti mellvédről indul, egyszintes, éleit lizénák díszítik, amelyeket körbefutó, teljes párkány köt össze. Homlokzatait mélyített mezőben elhelyezett, félköríves záródású ablakok törik át, és bádog héjazatos hagymasisak koronázza. Az épületen azonos magasságban festett lábazat fut körbe. A hajó déli oldalhomlokzata 4 tengelyes, a falsíkot egyszintes, kettős falpillérek tagolják. Az ablakok márkított fülkében szalagkeretezésűek, könyöklőpárkányosak, szegmensíves záródásúak. Színes üvegberakásuk a századforduló körül készült. A templomot rendezett park veszi körül.

Interaktív faluház

Az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület által felújított és működtetett hagyományos falusi parasztház, múzeum és használati épület egyben. Az épületegyüttes egyedülállóan ötvözi a használati parasztház és a régi értékeket bemutató tájház jellegzetességeit. A felújított egykori lakóházban a régióra jellemző bútorzat és berendezési tárgyak mellett kiállításra kerültek a paraszti munka során használt eszközök is, melyek több száz éves szokásrendet, munkaformákat, munkafolyamatokat idéznek, igazi élő múzeumként fogadják a vendéget. Különleges magyar állatfajták élő gyűjteménye és az Élő Forrás Hagyományőrző Egyesület módszertani szolgáltató irodája is helyet kapott benne. Lehetőséget nyújt hagyományőrző táborok, képzések, rendezvények lebonyolítására. Érdekes helyszínt biztosít iskolai kirándulásokhoz, kézműves foglalkozásokhoz; táncos és zenei eseményekhez, ahol a magyarság kultúrájával ismerkedhetnek meg a látogatók.

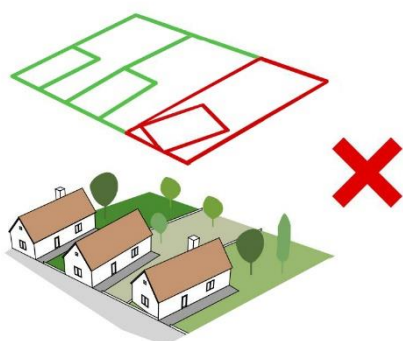
Természeti értékei

Lovas és kerékpáros turisták körében népszerű, számos kiváló lehetőség várja a sátorozókat. A Somló hegy és a környék látnivalóinak közelsége, valamint az élő néphagyomány teszi igazán vonzóvá a falut. A Hunyor-patak a község nyugati határában időjárástól függő vízmennyiséggel folydogál. Déli részén több mélyedés található, melyek régen kenderáztatók voltak. Vadak pihenőhelye, gyógynövények lelőhelyei.

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ, AJÁNLÁSOK

Az építészeti útmutatóban szereplő ajánlások segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a településen épülő új épületek és felújítások Kiscsősz karakteréhez illően kerüljenek megvalósításra.

TELEPÍTÉS

Kiscsősz sík utcáján az előkert nélküli, utcavonalas, oldalhatáros beépítés jellemző. A szalagtelkeken az épületek általában az utcára merőleges tetőgerinccel kialakítottak. Több épület (lakóépület és melléképületek) esetén az oldalhatár mentén az utcától egymás mögött sorakozva helyezkednek el.

A megfigyelhető telepítéstől nem javasolt eltérni. Új építésű házaknál kerüldendő azokat az utcavonalától hátra húzni, vagy a merőleges telepítéstől eltérni. Nem elfogadható az oldalhatártól elhúzni az épületeket.

A telepítésnél leírtak betartásával Kiscsősz utcaképei a régi, hagyományos településkarakter szerint formálódhatnak a jövőben.

A képen Kiscsősz épületeinek utcavonalas beépítése látható.

TETŐHAJLÁSSZÖG

Kiscsöszön a magyar hagyományos építészetben használt magastetők vannak, melyek dőlése 35-45 fok között mozog. Új tetők kialakításakor a szomszédos épületeken mérhető hajlásszöghöz javasolt igazodni.

Kisebb és nagyobb szögek kerülendők annak érdekében, hogy az utcaképbe illeszkedő tetőformák jöjjenek létre.

MAGASSÁG

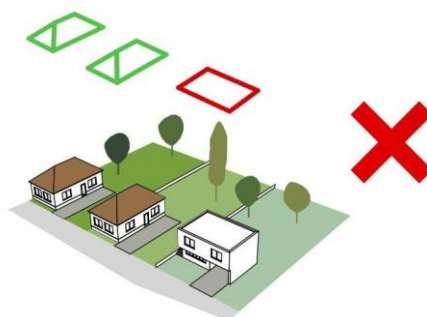
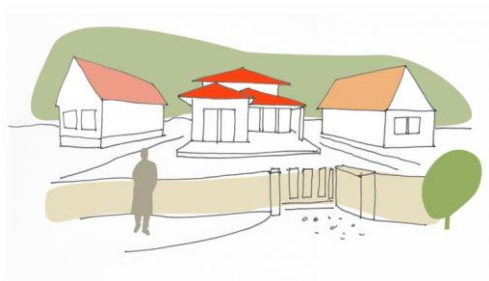
A településen egy szintes épületek helyezkednek el. Több szintes házak nem illenének a falusi környezetbe, így azok építése nem elfogadható. A meglévő településszövethez passzoló földszintes házak építése javasolt.

A képen közel 45 fokos, nyeregtetős lakóépületek láthatók, melyek tükrözik a település építészeti karaktereit.

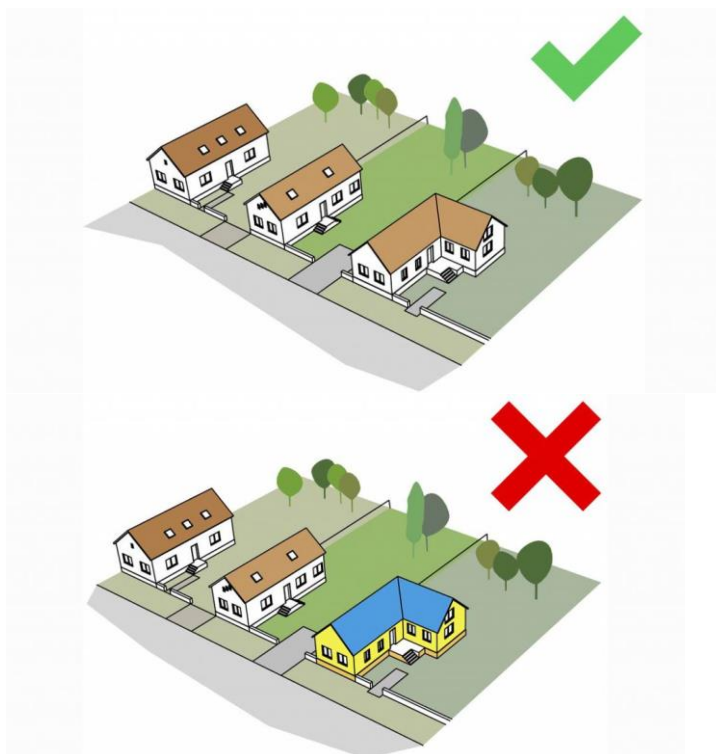
TETŐFORMA

A községben hagyományos tetőformák használata terjedt el. Vannak nyeregtetős, csonkakontyos, és kontyolt tetővel rendelkező házak is a településen, melyekhez hasonló kialakítás elfogadott új épületek és felújítások építésekor. Kerülendő a falu stílusához nem illő lapostetők és összetett tetők használata.

A kép a településre jellemző összes tetőtípusra mutat példát. Balról jobbra haladva a tetőtípusok: nyereg, csonkakonty, kontyolt, kontyolt.

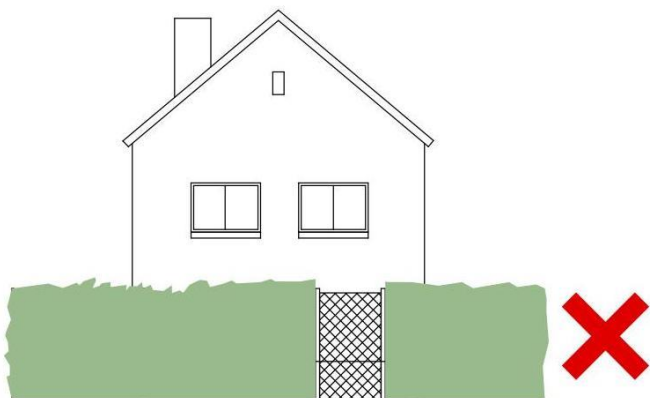
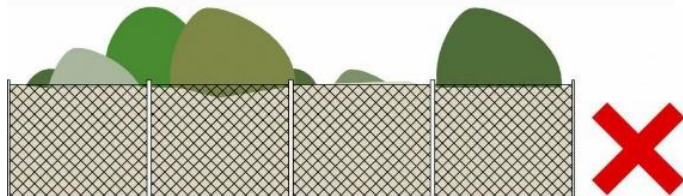
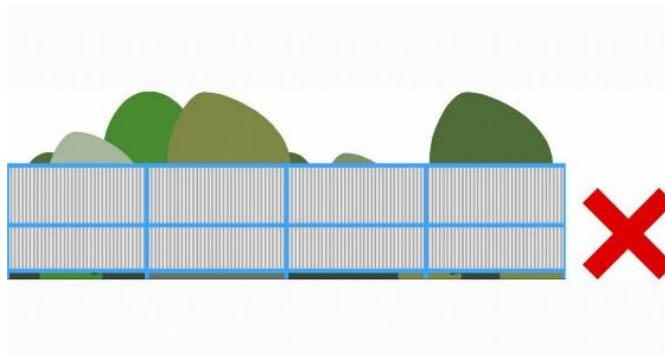
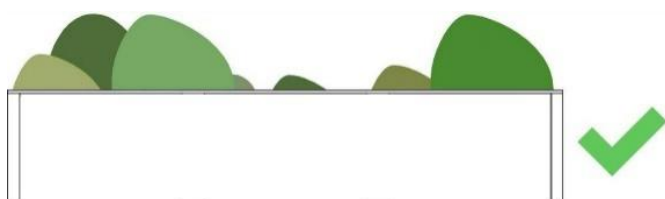
SZÍNEK

A népi építészet uralkodó színei a fehér falak és a sötét fa nyílászárók voltak. Kiscsőszön számos hagyományoknak megfelelő színekialakítás látható. Új épületek építése, meglévő felújítása és bővítése esetén sem célszerű nagy mértékben eltérni ettől. Javasolt sötét nyílászárókkal a világos paszellszínek és a fehér alkalmazása homlokzatokon, valamint a vöröses cseréptető és az épülettel harmonizáló színezett vagy kő lábazat.

Kerülendő az élénk és harsány színek használata, melyek nem illeszkednek az utcaképbe.

A fotó egy kiscsősi lakóhárról készült, mely teljes mértékben illeszkedik környezetébe.

KERÍTÉS

Kiscsőszön az utcavonalas telepítés jellemző, ahol a tömör kerítések használata javasolt. A tömör kerítések általában falazottak, az épülettel megegyező felületképzéssel ellátottak és fém vagy fa tömör kapukkal kialakítottak.

Az esetlegesen előforduló egyéb beépítéseknél, mikor az épület a közterületi határtól hátrább húzott, az áttört fém vagy fa, lábazatos kerítések javasoltak.

Minden esetben kerülendő az előregyártott paneles kerítések és sövények használata, továbbá nem tanácsos az áttört kerítések belátástgátló anyaggal történő bevonása.

Példa a településen jellemző tömör kerítés és fém kapu kialakítására.

KERÍTÉSEK

A településen a falazott kerítések használata elsődleges az utcavonalas beépítéseknél. Az áttört kerítések hátrahúzott épületeknél elfogadottak.

Falusias környezetben kerülendő a betonelemes kerítés használata, amennyiben már meglévő, annak pasztellszínű lefestése segíti az utcaképbe való illeszkedést.

KERTEK

Településképi szempontból fontos, hogyan alakítjuk ki és gondozzuk zöldfelületeinket. A szabadabb utcaszerkezet, áttört kerítések következtében a zöldfelület szövetszerűbb kialakítású, a kerítésen belül kialakított előkerti részek együtt élnek az utcával. Egy-egy szépen megformált kertrészlet az egész utcaképet befolyásolja. A képek nem a településen készültek.

Pihenőkert, udvar

A településeken a hátsó területeket több évszázadon át megművelték, így biztosítva a helyben élők megélhetését. Ma is több helyen találunk gyümölcsöst vagy konyhakertet. A XXI. században már vidéken is némileg átalakult az élet: az ember vágyik a pihenésre, melyet leggyakrabban saját kertjében kaphat meg. Ebben segíthet, ha a lakókörnyezetünket igényesen formáljuk. Egy szép pihenőkert a ház mögött, kerti tűzhellyel az életminőségünket javítja.

ANYAGHASZNÁLAT

Kicsőszön a javasolt tetőhéjazat a cserép és a természetes palafedés.

Kerülendő a településképi szempontból káros hullámpala és fémlemez fedés.

Kültéri járda és gépkocsibeállóknál javaslt a térkő használata.

Épületek körüli burkolt felületek kiképzésekor kerülendő az aszfalt és betonút.

AJTÓK, ABLAKOK, KAPUK

Népi hagyományoknak megfelelően a fa nyílászárók használata javasolt, melyek sötét barnára, vagy sötét zöldre színezettek. Az ablakok árnyékolás céljából zsalugáterrel felszerelhetők. A közterületi kapuknál a fém és fa tömör kapukialakítások illeszkednek a legjobban a település karakteréhez, melyek az épületekkel harmonizáló színűre festettek.

RÉSZLETEK

Régi mesterek által használt részletképzések Kiscsőszön is láthatók. Hagyományokat őriznek azok az épületek, melyeknél az oromfal csipkefallyal zárul, az oromfalon szimmetrikusan füstlyukak vannak, az épület keletkezését vakolattal keretezett dátum mutaja, a kéménytestek fehérre meszeltek vagy az utcai homlokzatok szimmetrikusan homlokzatvakolattal díszítettek.

HOMLOKZATKÉPZÉS

A hagyományos falusi házak homlokzatképzése szigorú arányrendszerrel történik, mely használata új épületek esetén is javasolt. Az arányrendszer része az utcai homlokzaton lévő két darab hosszanti elrendezésű fa ablak, a 35-45 fokos tető, az egy szintes kialakítás, oromfalak esetén az orommezőt és az alsó részt elválasztó vakolatpárkány, valamint a díszített

MAI PÉLDÁK

Falusias környezetbe épülő új épületeknél javasolt a településen megfigyelhető formavilágot, anyaghasználatot és színvilágot alkalmazni. Középületek tervezésekor is megtartható a lakóházaknál tapasztalt lépték, ahogy a feltüntetett képeken is látható. Funkciótól függetlenül új épületek esetén sem szabad megfedkezni a falu arculatában illő díszítetségről és arányokról. Fontos, hogy karakterhű megoldások szülessenek, hogy a kisebb települések továbbörökíthessék hagyományait.

Népi építészeti karaktert hordozó épületek felújítása

Hagományos parasztházak felújításakor, illetve falusias környezetbe épülő új házaknál törekedni kell, hogy az épületek tükrözzék környezetük eredeti karaktereit. Kiscsőszon számos jó példát találni szépen felújított lakóépületekre. Fontos az anyaghasználat megtartása és a településre jellemző részletképzések kialakításai. Kerülendő meglévő nyílások befalazása, vagy megnagyobbítása.

UTCÁK, TEREK

6

Kiscsőszön kialakult utcavonalas beépítés ellenére is jelentős zöldfelületek láthatók az utak és járdák között. A templom körüli teresedésen és a település északi felén kialakított játszótéren túl nagyobb terek nincsenek a községben. Az utcákon több helyen látni feszületet és kőkeresztet.

HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK

Reklámfelületek kialakításához javasolt a fa táblák és vas cégérek elhelyezése az épületek homlokzatain.

Kisebbs településeknél kerülendő a fényreklámok, molinók és plakátok reklám célú használata, melyek nem illeszkednek a település arculatába.

IMPRESSZUM

KISCSŐSZ KÖZSÉG ÖNKORMÁNYZATA

Kiscsősz e-mail címe: kiscsosz@inforfax.hu

Kiscsősz postai címe: 8494 Kiscsősz, Kossuth utca 47.

Telefon: +36 88 254-001

Polgármester: Szabó Ferenc

Főépítész: Farkas István

Főépítész e-mail címe: kiscsosz@foepitesz.com

SZERKESZTETTE: Farkas István, Németh István, Bujáki Bence

SZÖVEG: Németh István, Kovács Krisztián

FOTÓ: Farkas István, Németh István

ÁBRÁK: Lechner Nonprofit Kft.

GRAFIKAI TERVEZÉS: Farkas István, Kőrösi Emese Edit

Budapest, 2017. december 08.

A kézikönyvben szereplő fotók nem kizárólag a településen készültek!

Az építészeti útmutató, a mai példák és a reklámhordozókkal kapcsolatos témakörökben szereplő javaslatok között, máshol készült fényképeket is beillesztettünk saját adatbázisunkból, hogy olyan mintákat tudjunk bemutatni, amelyek a település arculatát, karakterét kedvező irányba módosíthatják.

A kézikönyvben kerülendő példaként szereplő képek nem a településen készültek.